

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.5

Мікловда В.П.,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємства
Ужгородський національний університет,
член-кореспондент,
Національна академія наук України*

Пітюлич М.І.,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу,
Мукачівський державний університет*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РИНКУ ПРАЦІ З БАЗОВИМИ СЕГМЕНТАМИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

THE RELATIONSHIP OF THE LABOR MARKET WITH THE BASIC SEGMENTS OF THE MARKET ECONOMY

Темою даної наукової статті виступає розкриття ролі ринку праці в системі фундаментальних інститутів ринкової економіки. Метою статті є розкриття взаємозв'язків ринку праці з базовими інститутами ринку, а саме з ринком товарів і послуг, ринком інвестицій, ринком інновацій та ринком фінансових ресурсів. Основними результатами наукового дослідження, що становлять відповідно і наукову новизну даного дослідження, є те, що: в статті розкрито функціональні зв'язки і взаємозалежності ринку праці з різними сегментами ринкової економіки; встановлено, що взаємодія ринку праці з ринками товарів і послуг, інвестицій, інновацій, фінансів створює синергетичний ефект в економіці і забезпечує досягнення рівноваги в регіональній економіці; обґрунтовано ідею, що ключовим детермінантом, який забезпечує рівновагу на різних ринках в нинішніх умовах економічного поступу є ціна праці, що в свою чергу виступає основним джерелом розширеного відтворення трудового потенціалу. Встановлено, що рівень доходів населення не тільки посилює взаємозв'язки між різними сегментами ринку, але і значною мірою впливає на встановлення рівноваги на ринках товарів і послуг, інвестицій, інновацій та фінансів. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що ефективне функціонування ринкових механізмів є комплексною проблемою, оскільки зміни в одному сегменті ринку неминуче викликають зміни в інших сегментах, що потребує системного підходу до здійснення активної політики на регіональному ринку праці, яка повинна включати реалізацію не тільки кількісних, але і якісних змін в системі регулювання соціально-трудова відносин, зайнятості та ринку праці. Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку системного підходу до здійснення активної політики на регіональному ринку праці, яка б включала реалізацію не тільки кількісних, але і якісних змін у системі регулювання соціально-трудова відносин, зайнятості та ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, взаємодія, взаємозалежність, рівновага, зайнятість.

Темой данной научной статьи выступает раскрытие роли рынка труда в системе фундаментальных институтов рыночной экономики. Целью статьи является раскрытие взаимосвязей рынка труда с базовыми институтами рынка, а именно с рынком товаров и услуг, рынком инвестиций, рынком инноваций и рынком финансовых ресурсов. Основными результатами научного исследования, составляют соответственно и научную новизну данного исследования, является то, что: в статье раскрыты функциональные связи и взаимозависимости рынка труда с различными сегментами рыночной экономики; установлено, что взаимодействие рынка труда с рынками товаров и услуг, инвестиций, инноваций, финансов создает синергетический эффект в экономике и обеспечивает достижение равновесия в региональной экономике; обоснованно идею, что ключевым детерминантом, который обеспечивает равновесие на разных рынках в нынешних условиях экономического развития является цена труда, что в свою очередь выступает основным источником расширенного воспроизводства трудового потенциала. Установлено, что уровень доходов населения не только усиливает взаимосвязи между различными сегментами рынка, но и в значительной степени влияет на установление равновесия на рынках товаров и услуг, инвестиций, инноваций и финансов. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что эффективное функционирование рыночных механизмов является комплексной проблемой, поскольку изменения в одном сегменте рынка неизбежно вызывают изменения в других сегментах, что требует системного подхода к осуществлению активной политики на региональном рынке труда, которая должна включать реализацию не только количественных, но и качественных изменений в системе регулирования социально-трудовых отношений, занятости и рынка труда. Дальнейшие исследования будут направлены на разработку системного подхода к осуществлению активной политики на региональном рынке труда, которая бы включала реализацию не только количественных, но и качественных изменений в системе регулирования социально-трудовых отношений, занятости и рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, взаимодействие, взаимозависимость, равновесие, занятость.

The theme of this scientific article acts reveal the role of the labor market in the system of fundamental institutions of a market economy. The purpose of the article is to outline the relationships with the underlying labor market institutions market, namely the market for goods and services, investment market, market innovation and market financing. The main results of the study, which is qualified and scientific novelty of this study is that, in the article the functional connection and interdependence of the labor market with different segments of the market economy; found that the interaction of the labor market with the markets of goods and services, investment, innovation, finance creates a synergistic effect in the economy and ensure a balance in the regional economy; substantiates the idea that the key determinant that provides balance in the different markets in the current context of economic progress is the price of labor, which in turn is the main source of expanded reproduction of labor potential. It was established that the level of income not only strengthens relationships between different segments of the market, but also greatly affects the balance in goods and services, investment, innovation and finance. The practical significance of the results is that the effective functioning of market mechanisms is a complex problem, because changes in one market segment inevitably cause changes in other segments, which requires a systematic approach to the implementation of active policies at the regional labor market, which should include not only the implementation of quantitative but also qualitative changes in the regulation of industrial relations, employment and the labor market. Further studies will be used to develop a systematic approach to the implementation of active policies at the regional labor market, which would include the implementation of not only quantitative but also qualitative changes in the regulatory framework of industrial relations, employment and the labor market.

Keywords: labor market, interaction, interdependence, balance, employment.

Постановка проблеми. Ринкова економіка являє собою полісистемне утворення, ядро якого формує ринок праці. Ефективність його функціонування залежить не тільки від динаміки розвитку сфери докладавання праці, але і значною мірою від взаємодії з іншими сегментами ринкової системи. Ці зв'язки сьогодні є слабковивченими, а між тим ситуація на ринку праці проектується на товарні ринки інвестицій, інновацій, фінансів та інше і значною мірою обумовлює ефективність їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку питань щодо визначення суті, дослідження функціонування та основних проблем ринку праці зроблено у працях В. Геєця, С. Злупка, М. Долішнього, Е. Лібанової, С. Пирожкова, І. Петрової, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевчук та багатьох інших. Однак, низка проблем залишається малодослідженою та потребує подальшої глибинної розробки стосовно визначення ролі ринку праці та його особливостей у системі інститутів ринкової економіки.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз функціональних взаємозв'язків ринку праці з ринками товарів і послуг, інвестицій, інновацій, фінансів з метою забезпечення продуктивної зайнятості населення, підвищення її конкурентоспроможності.

Результати дослідження. Ринок, як саморегульована система, являє собою полісистемне утворення, компонентну будову якого формують ринки товарів, капіталу, фінансів, інвестицій, праці тощо.

Зберігаючи певну функціональну, організаційну та інфраструктурну індиферентність, вони взаємодіють як частини єдиної системи, забезпечуючи цілісність і синергетичний ефект функціонування ринкового господарства.

У структурі ринкової економіки особливе місце займає ринок праці, під яким розуміється «система суспільних відносин, соціальних – в тому числі юридичних – норм та інститутів, які забезпечують нормальне відтворення і ефективне використання праці кількістю і якістю якої відповідним чином винагороджується» [4, с. 12]. По суті дана дефініція охоплює цілісний процес відтво-

рення трудового потенціалу, універсум якого становлять фази формування, підготовки, розподілу, перерозподілу та використання людських ресурсів, що у своїй сукупності забезпечують системний підхід до регулювання ринку праці.

Усвідомлення того, що ринок праці є дзеркальним відображенням ситуації в економіці країни та її регіонах, значно активізувало наукові дослідження в сфері ринку праці, зайнятості населення, системі соціально-трудова відносин. Цим проблемам присвячені публікації відомих у країні вчених з трудоресурсної проблематики: В. Геєця, С. Злупка, М. Долішнього, Е. Лібанової, С. Пирожкова, І. Петрової, У. Садової, Л. Семів, Л. Шевчук та багатьох інших. Завдяки проведеним дослідженням суттєво поглиблено понятійно-категоріальний апарат об'єкта дослідження, з'ясовано екзо- і ендогенні чинники, що впливають на розвиток та використання людського капіталу, досліджено механізм функціонування ринку праці та специфіку конкуренції в сфері соціально-трудова відносин, обґрунтовано роль держави у досягненні рівноваги в сфері соціально-трудова відносин. Обґрунтовано підходи до його сегментації за різними критеріальними ознаками, що має важливу не тільки наукову, але і прикладну значимість.

У той же час поза увагою економістів-трудоваків залишилася одна із ключових проблем, що значною мірою впливає на ефективність функціонування ринку праці на будь-якому ієрархічному рівні управління, це його зв'язок і взаємодія із різними сегментами ринкової системи. Акцитування уваги на цьому обумовлено тим, що ринок праці являє собою відкриту систему, на яку крім екзо- та ендогенних чинників, суттєвий вплив здійснює ситуація на різних сегментах ринкової економіки – ринку товарів і послуг, інвестицій, фінансів, інновацій і т.п. Розуміння наявності кореляційних, причинно-наслідкових зв'язків між різними сегментами ринкової системи вказує на те, що ринок праці є органічним елементом єдиної взаємозв'язаної і взаємозалежної системи, ефективність функціонування якої залежить від розвинутості інших видів ринків.

Формою прояву взаємозалежності різних ринків є: по-перше, досягнення рівноваги між попитом і пропозицією праці; по-друге, наявність досконалої конкуренції в сфері соціально-трудова відносин; по-третє, забезпечення природного рівня безробіття; по-четверте, досягнення рівня оплати праці, який забезпечує відтворення здатності до праці.

Таким чином, кожний сегмент ринку функціонує і розвивається в обумовленому взаємозв'язку з іншими ринками, що вимагає їх дослідження з позиції системного підходу.

Методологічною базою аналізу взаємозв'язку ринку праці з іншими сегментами ринкової системи є апеляція до ключової його функції. Йдеться про формування ціни праці, що виступає джерелом відтворення соціально-трудова потенціалу. Саме на ринку праці формуються доходи власників ресурсу праці, рівень яких визначає їх споживчі витрати на відтворення здатності до праці.

Це вказує на прямий кореляційний зв'язок ринку праці і товарного ринку, де рівень доходів виступає в якості бюджетного обмеження, яке ставить проблему: при певній структурі та рівні потреб і доходів знайти таку комбінацію споживчих благ, яка б максимально сприяла розвитку кількісних

і якісних параметрів людського капіталу. При цьому вкрай важливим є розуміння мультиплікаційного зв'язку, який орієнтує товарний ринок на сферу виробництва, а відтак на ринок праці. Зниження обсягів реалізованої продукції внаслідок низької купівельної спроможності населення супроводжується затоваренням ринку товарів і послуг, що змушує бізнес скоригувати обсяги виробництва, а відтак вивільняти частину працівників. З цього стає очевидним, що між рівнем доходів, попитом на кінцеві товари і послуги домогосподарств, сферою виробництва та ринком праці існує об'єктивна взаємозалежність. Ця суперечність розв'язується шляхом досягнення рівноваги між попитом і пропозицією на товарному ринку та праці, адекватною ціною праці, що забезпечує відтворення соціально-трудова потенціалу.

Безумовно, рівень попиту і пропозиції – це теоретична абстракція, оскільки у реальній господарській практиці така синхронність зустрічається рідко. Однак, саме ця абстракція дозволяє виявити взаємозалежність різних сегментів ринку.

Аналогічна взаємозалежність існує між ринком праці і ринком інвестицій. Якщо під інвестиціями розуміти затрати на створення нових, розширення, реконструкцію і оновлення основних засобів, то стає цілком очевидним взаємозв'язок між ринком інвестицій і ринком праці.

Залучення інвестицій у будівництво нових виробничих споруд та будівель, закупівля нового устаткування, техніки і технологій, спорудження об'єктів соціально-культурного призначення розширює сферу докладання праці. Таким чином, між рівнем інвестицій і рівнем зайнятості існує пряма залежність. Чим більшим є рівень інвес-

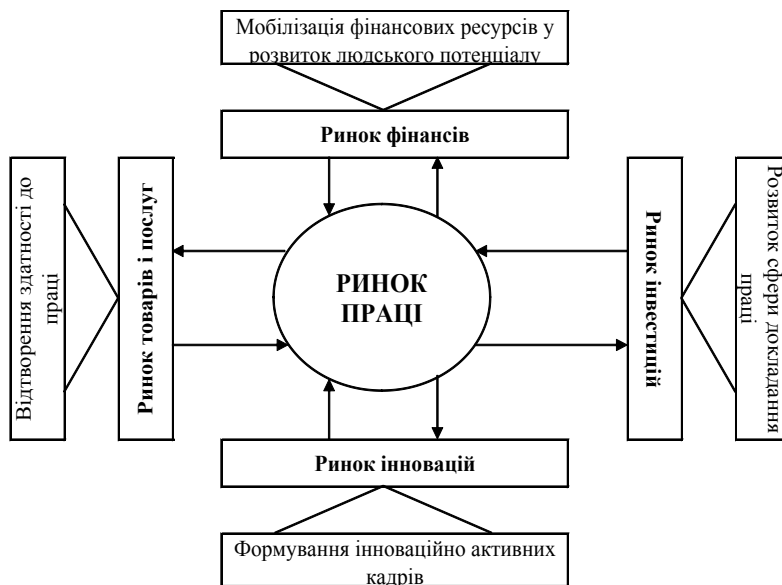

Рис. 1. Взаємозв'язок ринку праці з ринками товарів і послуг, фінансів, інвестицій та інновацій

тицій, тим рівень зайнятості наближається до свого природного рівня (рис. 2).

Із даних, наведених на рисунку 2, чітко простежується кореляція між динамікою обсягів капітальних інвестицій та кількістю новостворених робочих місць. Вона трансформується на секторальну сегментацію зайнятості населення за видами економічної діяльності, оскільки зниження обсягів інвестицій звужує попит на робочу силу, який за аналізований період скоротився на 84,5 відсотка. Найскладнішою є ситуація в аграрному виробництві, де кількість зайнятих скоротилася на 96 відсотків. Основною сферою зайнятості на селі стала самозайнятість населення в особистих селянських господарствах, якою зайнято близько 244 тис. осіб. На 95% зменшилась чисельність працюючих у будівництві, на 88% – у промисловості. Особливо складною є ситуація у лісовому господарстві, одній із пріоритетних сфер господарювання, де у 70-х роках минулого століття працювало понад 67 тис. осіб.

Практично із лісу доходи отримувала кожна четверта закарпатська сім'я. А що ми маємо сьогодні? Усупереч рішенням обласної влади про заборону вивезення за кордон деревини у круглому вигляді, із Закарпаття щорічно вивозиться понад 70% від загального обсягу із заготовленого лісу і продається за безцінь. Тут лісові магнати мають успіх, а що має область [5]? Відповісти на це питання дуже просто. Область має тотальну бідність, особливо у сільській місцевості, масштабну трудову міграцію, безробіття, постійні повені, втрачені робочі місця, неотримані доходи і податки, а у кінцевому підсумку відсутність необхідних інвестиційних ресурсів для реанімації лісової сфери. До речі, лісистість країн, у які вивозиться кругляк з області, у два рази і більше перевищує лісистість в Україні. Таким чином, область виступає ефективним інвестором країн-імпортерів, донором їх економіки, створюючи там робочі місця та підтримуючи стабільність їх

економіки. Будучи сировинним додатком Європейських країн, ми обкрадаємо самі себе. Додана вартість має формуватися в області, а не за кордоном. І не потрібно прикриватися тим, що у місцеві бюджети надходять мізерні кошти, бо шкода від цього в десятки разів більша. Це модель слаборозвинутої економіки, яка не дає жодних шансів на її відродження. Спеціалістами підраховано, що на кожні 100 тонн експорту сировини Україна втрачає 25 млн. грн. доданої вартості. А це десятки тисяч робочих місць [1]. Внаслідок цього втрачається джерельна база інвестицій – прибуток суб'єктів підприємства та збереження населення. Така ситуація веде до зниження рівня зайнятості економічно активного населення і виступає серйозним бар'єром на шляху реалізації активної політики на ринку праці.

Орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки регіону посилює взаємозв'язок ринків праці та інновацій. Це знаходить своє відображення не лише у змінах пропорцій між сферами економіки та впровадження новітніх досягнень науки і техніки у виробництві, але і формуванні якісно нової робочої сили, здатної до оволодіння досягненнями цивілізації, зміни ментальності, розвитку особистих здібностей. Саме тому модернізація економіки, переведення її на інноваційний шлях розвитку, ріст ефективності виробництва, підвищення продуктивності праці повинні здійснюватися у взаємодії із заходами, спрямованими на посилення творчого характеру праці, стимулювання ініціативи, пошук нетрадиційних форм діяльності, стимулю-

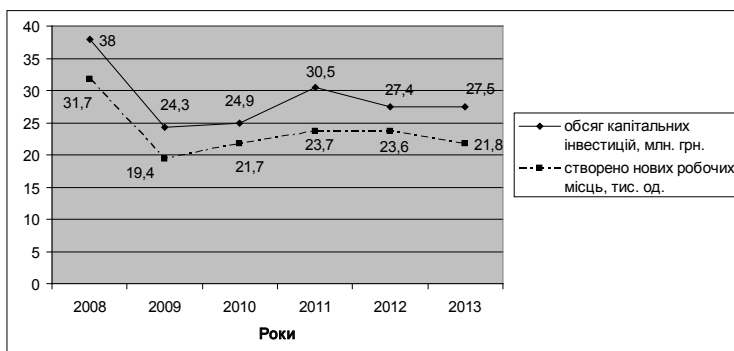

Рис. 2. Взаємозв'язок обсягів капітальних інвестицій і новостворених робочих місць у Закарпатській області за 2008-2013 рр. [2, 6, 7, 8]

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання: «Чому Ви навчалися протягом останніх трьох років, або плануєте навчитись найближчим часом, або що освоюєте самі?»

	Навчався		Планую	
	Осіб	Відсотків	Осіб	Відсотків
Курси для користувачів комп'ютером	64	6	31	3
Семінари з підвищення кваліфікації	104	10	29	3
Курси водіїв	64	6	19	2
Курси з вивчення іноземних мов	6	1	3	0
Тренінги із вдосконалення особистості	5	0	1	0
Бухгалтерські курси	37	4	9	1

вання висококваліфікованої праці. Все це стимулює інноваційну активність, яка матеріалізується у готовності населення до оволодіння новими знаннями, перманентності підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, здатності впроваджувати здобуті знання у виробництво.

Одним із апробованих індикаторів інноваційної активності населення є система підготовки і перепідготовки кадрів. Моніторинг населення Закарпатської області, проведений вченими Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, виявив достатньо суперечливу тенденцію, яка відображена у таблиці 1.

Основними формами підвищення фахового рівня, як видно із наведених даних у таблиці 1, є семінари з підвищення кваліфікації, курси для користувачів комп'ютером та вивчення іноземних мов. Решта форм підвищення професійного рівня, що ефективно зарекомендували себе, зокрема освоєння нових професій, перепідготовка та підвищення кваліфікації, не отримали належного розвитку. Достовірність даних, наведених у таблиці 1, перебувають у тісній кореляції із даними про підготовку та підвищення кваліфікації кадрів за видами економічної діяльності у Закарпатській області за 2013 рік. Їх аналіз показує, що 78,2 відсотка із числа осіб, які освоювали нові професії, припадає на промисловість. Що стосується сільського господарства, тобто пріоритетної сфери сільської економіки, а також мисливства та лісового господарства, то тут навчалися новим професіям 3,6 відсотка, а підвищили кваліфікацію 3,3 відсотка [8, с. 340]. Наве-

дене свідчить про орієнтацію абсолютної більшості респондентів на роботу, що не потребує високої кваліфікації, а домінуючим мотивом їх трудової діяльності є вимушене пристосування до тих змін, які відбулися в економіці області за роки реформ.

Саме під впливом реальних обставин ця категорія людей змушена була змінити набуту професію. Для них професійна адаптація означає просте пристосування, при цьому нерідко з пониженням статусної позиції та матеріального рівня життя. Існуюча ситуація розминається з інноваційною доктриною розвитку економіки України, несучу конструкцію якої формує висококваліфікована робоча сила, під якою маються на увазі працівники з високою формальною освітою, тобто дипломовані, висококваліфіковані спеціалісти. А між тим, в умовах «постіндустріального суспільства необхідно, щоб не менше 30 відсотків дорослого населення мали вищу освіту» [3, с. 79]. Розв'язання цього складного вузла проблем вимагає формування механізму фінансування освіти на субсидарній основі, що передбачає:

- встановлення квот на цільовий прийом із числа сільської молоді до вищих навчальних закладів за державним замовленням;

- надання субсидій для оплати освітніх послуг, повернення яких може здійснюватися у двох формах – через відпрацювання протягом визначеного терміну, або через повернення державних субсидій у грошовій формі, якщо у випускника навчального закладу відсутня мотивація до праці за отриманою спеціальністю;

- запровадження консолідованої форми оплати освітніх послуг за рахунок підприєм-

ницьких структур, що пред'являють попит на працю дипломованих працівників, та кошти сімей випускників.

Формування фінансового механізму оплати освітніх послуг закладає надійний фундамент для підготовки висококваліфікованих кадрів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз взаємозв'язку ринку праці з базовими інститутами ринкової економіки вказує не тільки на його специфічні особливості функціонування, але і на домінуюче становище в структурі ринкового господарства.

Не дивлячись на те, що ринок праці виконує різноманітні функції, в нинішніх умовах економічного поступу на передній план виходить проблема формування реальної ціни

праці, яка забезпечувала б процеси розширеного відтворення здатності людини до праці.

Рівень доходів населення не тільки посилює взаємозв'язок між різними сегментами ринку, але значною мірою сприяє встановленню рівноваги на ринках товарів і послуг, інвестицій, інновацій та фінансів.

Принаймні це означає, що ефективне функціонування ринкових механізмів є комплексною проблемою, оскільки зміни в одному сегменті ринку неминуче викликають зміни в інших сегментах. Це потребує системного підходу до здійснення активної політики на регіональному ринку праці, яка б включала реалізацію не тільки кількісних, але і якісних змін у системі регулювання соціально-трудова відносин, зайнятості та ринку праці.

Список літератури:

1. Дзеркало тижня. №4 (200). – 2015. – 7 лютого.
2. Експрес-інформація Закарпатського обласного центру зайнятості.
3. Захаров Ю. А. Новые финансовые инструменты в высшем образовании / Ю. А. Захаров, М. В. Курбатова, В. С. Долганов, Е. А. Морозова / Университетское управление: практика и анализ, 2004. – № 1. – С. 77-89.
4. Лібанова Е. М. Ринок праці / Е. М. Лібанова. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
5. Газета «РІО». - № 7 (879). – 14 лютого. – 2015.
6. Статистичний щорічник Закарпаття за 2009 рік. – Ужгород: Головне управління статистики в Закарпатській області, 2010. – 543 с.
7. Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 рік. – Ужгород: Головне управління статистики в Закарпатській області, 2012. – 544 с.
8. Статистичний щорічник Закарпаття за 2013 рік. – Ужгород: Головне управління статистики в Закарпатській області, 2014. – 511 с.